

A szakasz megnevezése	Központozási előírás	Az adatelem megnevezése	Megjegyzés
7. MEGJEGYZÉSEK		A. Megjegyzés(ek)	
8. SZABVÁNYOS AZONOSÍTÓ SZÁM (VAGY ENNEK MEG- FELELŐJE) és a BESZEREZHETŐSÉG	()	A. Szabványos azonosító szám (vagy ennek meg- felelője) ^x B. <u>A szabványos</u> <u>azonosító szám</u> (vagy ennek meg- felelő szám) <u>minősítője</u> C. <u>A beszerezhető-</u> <u>ség feltételei</u> <u>és/vagy ár</u>	

A kiállítási könyvpropaganda módszerei és lehetőségei

ZÖLD Ferenc

A kiállítás: nyilvános bemutatás, közszemlére tétel. Lehet a bemutatandó tárgy, anyag, ipari vagy művészeti alkotás első, nyilvános szerelése vagy a létrehozó munkáinak, termékeinek retrospektív seregszemléje, a már ismertek újra bemutatása valamely rendező elv szerint, azonos csoportok együttes szerepeltetése. A kiállítások a régi, sőt még az utóbbi évtizedben is alkalmazott vásárokból alakultak ki azzal a különbséggel, hogy a vásár célja kizárólag a bemutatott termékek eladása volt s maradt, a kiállításoké pedig az alapos ismertetés s az adott témában a teljességre törekvés.

Könyvkiállításokról lévén szó, az első u.n. nyilvános bemutatás ujabban egyre ritkább, hiszen - ismervén a mai nyomdai helyzetet - aligha tudnánk "bevárni" annyi könyvet, hogy azok egy teljes kiállításnyit kitegyenek. Ezt a szerepet helyel-közzel azok a sajtótájékoztatók töltik be, melyeket egyes könyvnépszerűsítő akciók előtt rendez a magyar könyvszakma (Ünnepi Könyvhét, Téli Könyvvásár). Egy könyvujdonság alkalomhoz kötött, mondhatni ünnepi bemutatása hatásos eszköz s kétségtelenül nagy publicitást biztosít, ezzel élni a ma könyvtári gyakorlatában - talán az egy Ünnepi Könyvhétet kivéve - alig lehet. Ebben az értelemben a könyvkereskedelem a könyvhéten vásárral egybekötött kiállítást rendez s némelyik könyvtár kiállítással egybeköti a vásárt is. A vásár könyv esetében csak másodlagosan merkantil tevé-

kenység, annak népszerűsítése pedig korántsem áru-reklámnak minősíthető - mindkettőnek komoly szerepe van a társadalmi tömegkommunikáció rendszerében.

A könyvkiállítás célja könyvek, dokumentumok, információhordozók bemutatása, az ismeretek terjesztése, Bármely könyvkiállítás rendezőjében joggal merülhetnek fel kétségek, vajon ha a rendelkezésemre álló teremben, a kialakított koncepció alapján a szükséges és lehetséges könyv-mennyiséget elhelyezem; megtettem-e mindent a siker érdekében?

Meggyőződésem, hogy nem. Ma, amikor - egy-két fehér folttól eltekintve - szinte lépten-nyomon könyvvel találkozhatunk (könyvesboltban, pavilonban, áruházban, munkahelyen, művelődési otthonban) szükség van könyvkiállításokra is. Az árusítóhelyek választéka szinte kizárólagosan újdonságcentrikus, gyakran eseti, talán túlzottan szubjektív szempontok szerint összeállt képlet. A kiállítás rendszerint valami alkalomhoz kötött, tematikus összeállítás, a kiadványok egy bizonyos spektrumának ünnepi bemutatása, felvontatása. Az ünnepi seregszemle lehet emlékezés, memento, vagy történelmi évforduló - mindegyik figyelemfelkeltő s ismeretközlő akar lenni, de mindenképpen túllépve az információáradat szokványos, hétköznapi formáin. Az évfordulókhöz, alkalmakhoz kötődés sem merev séma természetesen, csak szervezésileg, rendezésileg könnyíti meg a kiállítás kivitelezőjének dolgát. Nemcsak azért, mert így kapcsolódik országos (nemzetközi) vagy más jellegű rendezvényekhez, hanem azért is, mert szerencsésebben választható ki (vagy adott) a könyvkiállítás címe, sloganje.

Előljáróban hangsúlyozzuk, hogy a kiállítás - tekintet nélkül annak jellegére - csak úgy tölti be hivatását, ha szervesen kapcsolódik a rendező könyvtár közművelődési koncepciójába, egész propaganda-tevékenységébe. Kétségtelenül hatásos eszköz, de nem ürkitöltő. Ahhoz, hogy egy kiállítás valóban sikeres legyen, rengeteg tényezőt, objektív körülményt kell figyelembe vennünk tervezésénél.

A tematika kiválasztásánál legyünk óvatosak, s vegye figyelembe a könyvtár, hogy elsősorban saját állományára támaszkodva tervezzen, kivéve természetesen a specifikus eseteket.

A kiállítás címe (praktikus és propaganda szempontból is) lehetőleg legyen rövid, könnyen megjegyezhető. Már a kiállítás tárgyának eldöntése után közvetlenül kell egy megfelelő slogant találnunk, mely a kiállítást, egész nyitva tartása alatt végig kell hogy kíséresse. (A "slogan" tulajdonképpen jelmondatot jelent, itt inkább "vivőszó" (reklámszó) értelmű - minden harsogás vagy pejoratív színezet nélkül - inkább csak egy kis eszköz a nagyobb népszerűség érdekében. Pl. 1975 augusztusában Moszkvában rendezett világkiállítás címe: Knyiga 75 volt, sloganje: Könyv a béke és haladás szolgálatában.) A vivőszót aztán visszatérően alkalmaznunk kell egész kiállítási tevékenységünk során: tablón, feliratokon, prospektusban, ujságban stb. Ezzel egyrészt a jobb emlékezetbe vésést, a könnyebb megértést segítjük elő - ahol ez szükséges -, másrészt mintegy alcimül bővebb tájékoztatást adunk a kiállítás tartalmáról, céljáról.

A tervezés egyes fázisai címszavanként: időpont, helyiség, tárlók, anyagi lehetőségek felmérése (!) s ezekből eredően a kiállítható kötetek számának megállapítása. Sajnos ez utóbbi még azt is befolyásolja, hogy milyen kiállítást rendezhetünk: helyi, országos, nemzeti, nemzetközi illetve álta-

lános, vagy szakosított, reprezentatív (átfogó értelemben) avagy csak kisebb időszakot vagy kiadási területet bemutató kiállítást. Természetesen tudnunk kell azt is, kiknek mutatjuk be előreláthatólag a könyvanyagot. A lehetőségekhez képest fel kell mérnünk a várható látogatók összetételét, sőt magáról a látogatottságról is magunknak kell gondoskodnunk. Miután tisztázódott minden anyagi és technikai természetű probléma, kezdetünk csak hozzá a tulajdonképpeni kiállítás-tervezéséhez.

A kiállítási installációk (állványok) választási lehetőségeiről beszélni ma talán még anakronizmus, de ha valóban magas színvonalu kiállítást akarunk rendezni, korszerű és esztétikus tárlókat kell szereznünk. Az installációk elhelyezésének nemcsak technikai, esztétikai kivánalmai vannak, hanem térdimenziós problémái, sőt pszichikai szempontjai is. (Közismert pl., hogy a muzeumlátogatók többsége balra indul el s innen kezdődően nézi végig az egész kiállítást. Az installációk s így az azokon szereplő könyvek egységet kell hogy képezzenek; folyamatos, áttekinthető "végignézésre" s külön egy-egy szak megismerésére is alkalmas kell legyen. Éppen ezért az egyes csoportokat, témákat lehetőleg úgy kell kiválasztani, hogy azok egy tárlón vagy egymást követő tárlókon legyenek még akkor is, ha ez 5-20 mű elhagyásával jár is. A tárlók elhelyezésénél ajánlatos belsőépítész tanácsát is kikérni, mivel a terem elhelyezkedése, mérete, ajtó-ablak nyílások, beszögellések sűrűsége döntően befolyásolja az alaprajzi elrendezést. Ablakot a legritkább esetben fedjük be, hiszen a megfelelő világítás biztosítása amúgy is problémákat okoz. Ajtónyílások "eltüntetése" (ahol lehetséges) annál inkább szükséges - megszüntetendő a tulságos tagoltság. Szinte minden könyvkiállítás visszatérő negatív jelensége a zsufoltság. Az agyontömött tárlók, egymásra helyezett könyvek áttekinthetetlené teszik a kiállítást, rendezetlen, raktár-szerű hatást keltenek. E "kisértésnek" a legnehezebb ellenállni, de jegyezzük jól meg: a kevesebb többet mutat. 1 folyóméterre általában 4, maximálisan 5 normál-méretű könyvet tervezünk.

Archív anyagokat kivéve, könyvkiállítás ma már elképzelhetetlen anélkül, hogy a könyvek kézhezvételét ne tegyük lehetővé - vállalva még az esetleges rongálódás veszélyét is.

Az egyes tárlókat szükséges megfelelő betűnagyságú témafeliratokkal ellátni, feltüntetve az ott megtekinthető könyvek szűkebb csoportját. (Az egyes kiadványok történetére, szerzőjükre stb. vonatkozó magyarázatok, ismertető elhelyezése külön gond.)

Már az alaprajzi elhelyezésnél be kell terveznünk, illetve el kell döntenünk, hogy mely rész (a terem melyik harmada-negyede) lesz a kiállítás központi helye (a könyvek tematikai elhelyezését és térbeliségét illetőleg is). Erre konkrét javaslat nem adható, mivel szinte kizárólag a terem méretétől s másodsorban térérzékelésünktől függ. Itt kell elhelyeznünk az ún. "főfal" is, melyre a bevett gyakorlat szerint a kiállítás főmotivuma, címe, nagyméretű fotó vagy más képi ábrázolás kerül. (Ügyes ötlet volt például a Gondolat Kiadó egyik kiállításán egy világtérkép elhelyezése nagy méretben, melyre az egyes országok mezőjébe a már megjelent megfelelő Világjárók sorozat kötetei kerültek.) A "főfal" helyének kiválasztásánál azt is figyelembe kell vennünk, hogy e körül kell lezajlania a megnyitónak is; mégpedig úgy, hogy a megnyitó személy a közönséggel szemben helyezkedjék el. (A nemzetközi gyakorlatban alkalmazandó protokolláris zászló, címer stb. kérdésekre most nem térek ki.)

A könyv mint kiállítási tárgy önmagában is szép, esztétikus látványt nyújt. A színes borítók, az ötletes grafikai megoldású címlapok, kötéstestek egymás mellé helyezve tökéletesen betöltik hivatásukat. Az egyes könyvek elhelyezésénél, a tér és a színek adta variációk kihasználása mellett egyre inkább szükséges nemcsak más jellegű dokumentumok, hanem olyan segédanyagok használata is, amelyek tulajdonképpen nem tartoznak hagyományos módon egy könyvkiállítás kereteibe.

A könyvek, folyóiratok, hírlapok kiállítása mellett más sokszorosítványok szerepeltetése a legkézenfekvőbb. Hatásosak a régi, színes térképek, metszetek, városképek - még akkor is, ha azokat csak másolatban tudjuk beszerezni. A legutóbbi évek faksimile terméséből ajánlható pl. a Cartographia Hungarica vagy a Magyar várak c. mappa. Helytörténeti kiállításon az adott város régi ábrázolásainak szerepeltetése követelmény s még régi képes levelezőlap is megengedhető. Ha külföldi vendég-kiállítást fogadunk, a könnyebb tájékozódást szolgálja az illető ország politikai, gazdasági térképének ki függesztése is.

A fotók alkalmazásánál már mértéktartóbbnak kell lennünk, csak szigorúan a témához kötődőket szerepeltessük. Bizonyos könyvkiállításokhoz azonban szinte elengedhetetlenek. Felszabadulásunk 30. évfordulójára rendezett kiállítás pl. hiányos a Szabadság-szobor ábrázolásának, fotójának bemutatása nélkül. Az előbbi nyomtatvány csoportnál a kifüggesztés, a normál méretű fotóknál a könyvek közti tárlókon történő elhelyezés az ajánlatos.

Plakátok kitűnően alkalmasak arra, hogy nem tetsző vagy zavaró felületeket eltüntessünk velük. (Kasirozva, paszpartuzva, keretezve - más-ként-másként használhatók fel.) A plakátokat is mértéktartóan alkalmazzuk s csak a témához illőt mutassuk be. Bármely magyar könyvkiállításhoz felhasználhatók pl. az összes könyves-témájú plakátok. (Ünnepi Könyvhét stb.)

A könyvillusztrációk, mint kiállítás-színesítők egyre inkább visszaszorulnak - sajnos nem elvi, inkább objektív okokból; ujabban ugyanis a könyvillusztrációk nem a kiadók, hanem a művészek tulajdonai, s így beszerzésük nehezebb, körülményesebb. Persze, ha erre lehetőségünk van - előnyére válik a kiállításnak. Az eredeti könyvillusztrációt vagy nyomatot elhelyezhetjük amellet a könyv mellett is, mely számára a művész készítette, de bemutathatjuk attól elszakítva is - legcélszerűbb keretezve vagy két üveglap közé szorítva. A térképek, metszetek, plakátok, illusztrációk, tablók, statisztikai táblázatok, garfikonok mint segédanyagok színesítik, mozgalmassá teszik a könyvkiállítást, ujabban a nemzetközi gyakorlatban tapasztalt dinamikus eszközök viszont új távlatokat nyitnak meg a könyv és olvasásnépszerűsítés folyamatában.

Színesebbé teheti a kiállítást egy-két kinagyított, hátulról megvilágított diakép. A körforgós diavetítő készülékek megkonstruálásával pedig folyamatos programok és műsorok előadása vált lehetővé. (Egyik jól bevált típus pl. a Codak-Carussel.) A diavetítő programozható, automatikusan, tetszés szerinti időközönként váltja a képeket s egy 40-60 képből álló összeállítással kb. 1 órás műsort szolgáltatathatunk. Nem célszerű s nehezen megoldható a hagyományos vetítési forma, amikor is a géptől bizonyos távolságra elhelyezett vászonra vetítjük a képeket. A hirdetési szakma ötletéből valósult meg

a diapress (nálunk a metróállomásokon látható néhány), mely egy szerkezeten belül ad képet - segédeszközök (elsötétítés, különterem stb.) nélkül. Automata diavetítő készülékek beszerzése (kisebb várakozási idővel) nálunk is lehetséges, de kölcsönözhetők is a Magyar Hirdetőtől. Sajnos, kész, "könyves"-témájú diasorozat (színesben) még csak kettő készült el a Diafilmgyártó Vállalatnál (Magyar könyvtörténet -filmtekercsben és keretezve is kapható). E diapress készülékek óriási előnye, hogy viszonylag rendkívül gyorsan tudunk számára új műsort készíteni. A fotózáshoz értő könyvtáros, különösen a laborral vagy dokufotóssal rendelkező könyvtár pár napon belül készíthet újabb és újabb aktuális összeállítást - tetszés szerinti témából. Hozzáértő műszerésszel s egy adapterrel megoldható a szinkron hangosítása is. A diapress felhasználási lehetőségei szinte korlátlanok: gyermekfoglalkozás, évfordulós összeállítások, archiv anyagok ismertetése stb. Könyvtári előcsarnokban vagy egyéb, az olvasók által legtöbbször látogatott helyen felállítva megsokszorozhatjuk a propaganda-lehetőségeinket; kiállításokon való felhasználása csak egyike a figyelemfelkeltés leghatásosabb formáinak.

Mozgóképek, filmek vetítése technikailag még nincs az automata diavetítőhöz hasonló módon megoldva, itt még szükséges a különterem és az egyéb kellékek. Szakmai rövidfilmeket mintaáru bemutatókon, vásárokon rendszeresen vetítenek propaganda célokkal. Az irodalom-népszerűsítés eddig tulnyomóan írásos módszereket alkalmazott az olvasói izlés fejlesztéséhez, az általános és szakmai műveltség emeléséhez. Ezek az eszközök többé-kevésbé - ha nem is elegendőnek, de megfelelőnek bizonyultak. Ahhoz azonban, hogy még egyáltalán nem, vagy alig olvasó rétegeket nyerjünk meg a könyv ügyének, olyan nagy hatású eszközre is szükségünk van, mint a film. Egy kiállítás keretében rendezett filmvetítés - mégha oly rövid is - agitativ erejű s emlékezetes marad minden látogató számára. A filmvetítéseket rendezhetjük előre kitűzött időpontok szerint meghirdetve vagy alkalmilag nagyobb csoportok érkezésekor. A magyar könyves témájú kisfilm "választék" (?) sajnos rendkívül szegény. Jószívvvel csak két kisfilmmel foglalkozhatunk. (A TV-ben látható konkrét könyvhirdetések kiállításon nem alkalmazhatók.)

Az "Egy könyv ujjászületik" c. 15 perces színes filmünk hasonmás kiadások készítésével, leginkább nyomdai megformálásával foglalkozik. A "Könyves krónika" (készítette Lisziák Elek, 1975) színes, animációs film, nagy művészi hozzáértéssel, sziporkázó ötletekkel és nagy szeretettel népszerű formában dolgozza fel a magyar könyv történetét Hess Andrástól az új Németh László Életmű sorozatig. A TV könyvhirdetéseiből ismert csillagszemű fucska kísér végig bennünket 500 küzdelmes éven át, játékosan lapozva a discó lapokat. A film külföldi magyar könyvkiállításokon nagy sikerrel szerepelt, legutóbb Várnában a nemzetközi reklámfilm fesztiválon pedig ezüstérmét nyert. Az alkotónak sikerült egy - tudományos szempontból sem kifogásolható - népszerű ismeretterjesztő filmmel megtenni az első komoly lépést a könyv és irodalom-népszerűsítés új formáinak útján.

Végül röviden meg kell említeni azt is, hogy - különösen irodalmi kiállítások esetében - igen jól használható a hanglemez, hangszalag is (pl. írók hangjának megszólaltatása). A kiállításokon szerepeltethető tárgyak, anyagok, eszközök rövid, szinte felsorolásszerű bemutatása után térjünk vissza a kiállításszervezés néhány kérdéséhez.

Kisebb illetve nem reprezentatív kiállításokon rejtvénypályázatot is indíthatunk, de lehetőleg csak úgy, hogy az különbözzön más, meghirdetett rejtvény-formától: ne írjuk ki (tablón vagy más módon) illetve soroljuk fel a kérdéseket, hanem szemléletesen, képi módon fogalmazzuk meg azokat. (Takarjuk le a szerzőt vagy a címet, nyissuk ki a könyv egy oldalát stb.) Gondoskodjunk arról, hogy a kiállítás nyitvatartása alatt állandóan ott tartózkodjon egy munkatársunk - nem őrzés céljából, hanem informátori teendők ellátására. Még egy jól szerkesztett és igényes prospektus sem pótolhatja az informátor hiányát.

A könyvkiállítás népszerűsítő tevékenység, de magát a kiállítást is népszerűsíteniünk, propagálnunk kell. A megnyitóra készítettünk meghívót, ezen szerepeljenek röviden programjaink is - a szokásos és már említett információk (hely, nyitvatartási idő stb.) mellett. Jelentősebb kiállításra nyomathatunk alkalmi kisgrafikát, vagy ex librist, emléklapot is, melyek hátlapján felsorolhatjuk a könyvtár szolgáltatásait, nyitvatartási idejét. A megnyitó szervezésének kérdéseire, annak fontosságára, azok közismert volta miatt nem térek ki. Kell. u.n. betelerő propagandát is végezni. Ennek eszközei: plakát, rádió, sajtópropaganda (tudósítás, hirdetés) tablók, utcai táblák, transzparenszek, szórólapok és a címre szóló reklám (direct mail): meghívók, értesítők a könyvtár beiratkozott olvasóinak, iskoláknak, üzemeknek, szocialista brigádoknak. Valószínű, hogy az itt felsorolt reklámeszközök közül egy-egy alkalommal csak néhányat tudunk igénybe venni, de helyes párosítással ill. néhány alkalmazásával megnyugtató eredményt, kelő hatást érhetünk el.

A könyvkiállítás a könyv és olvasás népszerűsítésének egyik olyan módja, mely nem egy adott kérdésben, témában akarja konkrétan a közvéleményt befolyásolni vagy esetleg egy adott mű (művek) elolvasását elérni, hanem hosszabb távon a helyes társadalmi tudat kialakulásához kíván hozzájárulni. A könyvkiállítás olyan szellemi beruházás, melynek eredményét közvetlenül lemérni nem tudjuk, "megnyerni és irányítani" kíván egy olyan területen, melyben hinni s érte dolgozni érdemes.